

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δραματική ποίηση:

- προορίζεται για παράσταση
- αναπαριστά ένα γεγονός

Βασική διαφορά με έπος και λυρική ποίηση

δράμα < δράω - δρῶ

Προέλευση του δράματος

δρώμενα: ιερές
συμβολικές πράξεις
προς τιμήν του Διονύσου

Χαρακτηριστικά της λατρείας του Διονύσου

- Η ιερή μανία (ἔκστασις < ἐξίσταμαι)
- Η θεοληψία – θεία ἐμπνευση
- Ο ἑξαλλος ενθουσιασμός
- Το μιμητικό στοιχείο σε κίνηση και φωνή
- Η μεταμφίεση σε Σατύρους
- Ο διθύραμβος

Ο Διθύραμβος

- Ορισμός: θρησκευτικό και λατρευτικό άσμα που τραγουδούσε ο ιερός θίασος των πιστών του Διονύσου με συνοδεία αυλού, χορεύοντας γύρω από το βωμό του θεού.
- Περιείχε μικρή αφήγηση για τη ζωή του Διονύσου
- Αρχικά αυτοσχέδιος και άτεχνος

Τα πρόσωπα στο διθύραμβο

- **ἐξάρχων** (πρώτος των χορευτών)
 - Αφήγηση
 - Αρχή στο τραγούδι
- **Χορός** (50 χορευτές)
 - Μεταμφίεση σε τράγους
 - Εκτελούσε κυκλικά το διθύραμβο

Τα είδη της δραματικής ποίησης

1. Η τραγωδία
2. Η κωμωδία
3. Το σατυρικό δράμα

■ Κωμωδία

- Γελοιοποίηση προσώπων –καταστάσεων
- Κριτική
- Θέματα από καθημερινή ζωή
- Διόρθωση των «κακῶς κειμένων»

■ Σατυρικό δράμα

- «παίζουσα τραγωδία»
- Ευχάριστο θέαμα
- Εξωτερικά γνωρίσματα τραγωδίας
- Σκοπός το γέλιο –όχι η διδαχή

Η τραγωδία – ιστορική αναδρομή

- Άποψη Αριστοτέλη για προέλευσή της
 - Αυτοσχεδιασμοί των εξαρχόντων
 - Διθύραμβος
- Αρίων
 - Πρώτος συνέθεσε διθύραμβο
 - Λυρική μορφή
 - Αφηγηματικό περιεχόμενο
 - Χορευτές μεταμφιεσμένοι σε Σατύρους (τραγωδοί)

■ Θέσπις

- μέσα 6^{ου} αιώνα
- Μετάβαση από το διθύραμβο στην τραγωδία
- Απέναντι από το χορό – διάλογος με στίχους (αφήγηση ιστορίας)
- ἐξάρχων → υποκριτής
 - Διάλογος με το Χορό
 - Συνδυασμός επικού και λυρικού στοιχείου

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Ο Αριστοτέλης, στο έργο του *Περὶ Ποιητικῆς* (VI, 1449 β), δίνει τον εξής ορισμό για την τραγωδία:

«Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν».

Η τραγωδία, δηλαδή, είναι μίμηση πράξης εξαιρετικής και τέλει (: με αρχή, μέση και τέλος), η οποία έχει ευσύνοπτο μέγεθος, με λόγο που τέρπει, διαφορετική για τα δύο μέρη της (διαλογικό και χορικό), με πρόσωπα που δρουν και δεν απαγγέλλουν απλώς, και η οποία με τη συμπάθεια του θεατή (προς τον πάσχοντα ήρωα) και το φόβο (μήπως βρεθεί σε παρόμοια θέση) επιφέρει στο τέλος τη λύτρωση από παρόμοια πάθη (κάθαρση).

Τα μέρη της τραγωδίας

■ Κατά ποσόν μέρη

- Αφορούν την έκταση του έργου
- Διαλογικά και χορικά

■ Κατά ποιόν μέρη

- Αφορούν την ανάλυση, την ποιότητα του έργου

Κατά ποσόν μέρη

■ Διαλογικά

■ (διάλογος – αφήγηση, αττική διάλεκτος, ιαμβικό τρίμετρο)

– 1. Πρόλογος

- Ο πρώτος λόγος του υποκριτή, πριν μπει ο χορός
- Μονόλογος, διάλογος ή συνδυασμός
- Οι θεατές εισάγονται στην υπόθεση της τραγωδίας
- Μεταγενέστερο μέρος

– 2. Επεισόδια

- Από 2 ως 5
- Αναφέρονται στη δράση των ηρώων
- Διακόπτονται από τα στάσιμα
- Προωθούν την υπόθεση και τη σκηνική δράση

– 3. Έξοδος

- Λύση της τραγωδίας
- Πριν: τελευταίο στάσιμο
- Μετά: εξόδιο άσμα του χορού

Κατά ποσόν μέρη

■ Χορικά

- Συνοδεια μουσικής – χορού, δωρική διάλεκτος, διάφορα λυρικά μέτρα
 - Πολύστιχα
 - Στροφές – αντιστροφές – επωδοί
-
- 1. Πάροδος
 - Άσμα εισόδου του χορού στην ορχήστρα
 - Ρυθμικός βηματισμός
 - 2. Στάσιμα
 - Διέκοπταν τα επεισόδια
 - Σχετικά με τα επεισόδια
 - Όχι προώθηση της εξωτερικής δράσης
 - Μικρή κίνηση
 - 3. Μονωδίες, κομμοί κτλ.
 - Παρεμβολή κατά περίπτωση

Κατά ποιόν μέρη

- Μύθος: το σενάριο, η υπόθεση
- ἦθος: ο χαρακτήρας των προσώπων
- Λέξις: η γλώσσα, τα εκφραστικά μέσα, το ύφος
- Διάνοια: οι ιδέες και σκέψεις των προσώπων, τα επιχειρήματά τους
- Μέλος: η μουσική επένδυση και η οργανική συνοδεία
- Ὅψις: η σκηνογραφία και η σκευή
 - Σκευή: όλα όσα φορούσε ή κρατούσε ο ηθοποιός
 - Ενδυμασία (ποδήρης χιτώνας)
 - Προσωπεία
 - Κόθορνοι

Θεματική της τραγωδίας – ηθικό υπόβαθρο

- **ὕβρις**: υπεροπτική συμπεριφορά που πηγάζει από την αίσθηση της υπερβολικής δύναμης → τίσις (θείκη τιμωρία)
- **ἄτη**: θεική δύναμη του ολέθρου που τυφλώνει τους ανθρώπους και τους παρασύρει στην καταστροφή
- **δίκη**: θεία δικαιοσύνη

ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ Ο ΕΠΩΝΥΜΟΣ ΆΡΧΩΝ

- Μεγάλα ή ἐν ἄστει Διονύσια
 - 6 ημέρες
 - Νέα δράματα
- Μικρά ή κατ' ἀγρούς Διονύσια
 - Επαναλήψεις επιτυχημένων δραμάτων
- Λήναια
 - Νέες τραγωδίες και κωμωδίες
- Ανθεστήρια
 - Εορτή της ανθοφορίας
 - Αργότερα προστέθηκαν δραματικοί αγώνες

Η κρατική μέριμνα για τους δραματικούς αγώνες

- Διοργάνωση των αγώνων
- Επιλογή των ποιητών
 - 3 ποιητές με μια τετραλογία ο καθένας
- Επιλογή των χορηγών
- Επιλογή των δέκα κριτών με κλήρωση
- Απονομή από την Εκκλησία του Δήμου των βραβείων σε ποιητές και χορηγούς
- Αναγραφή των ονομάτων σε πλάκες
(**διδασκαλίας**)

Το κοινό

- Αθηναίοι και ξένοι
- Συμμετοχή γυναικών
- **Θεωρικά:** χρηματικό βοήθημα στους άπορους πολίτες για να παρακολουθήσουν δωρεάν τις παραστάσεις, χωρίς εισιτήριο (**σύμβολον**)

Το θέατρο

- Κυκλικός χώρος με τριμερή διαίρεση
 - **Κοίλον:** ο χώρος των θεατών
 - **Ορχήστρα:** ο χώρος του Χορού
 - **Σκηνή:** ο χώρος των υποκριτών

Το κοίλον

- Οι θεατές κάθονταν ημικυκλικά απέναντι από τη σκηνή
- **Εδώλια** (καθίσματα) χτισμένα αμφιθεατρικά
- **Βαθμίδες** (κλίμακες) για άνοδο στις υψηλότερες θέσεις
- **Διαζώματα** (διάδρομοι) χώριζαν το κοίλο σε 3 ζώνες
- **Κερκίδες**: σφηνοειδή τμήματα των εδωλίων, ανάμεσα στις κλίμακες
- Θέσεις αριθμημένες

■ Η ορχήστρα

- Κυκλικό ή ημικυκλικό μέρος για το χορό
- **Θυμέλη**: βωμός στο κέντρο

■ Η σκηνή

- Ξύλινη επιμήκης κατασκευή
- Προς την ελεύθερη πλευρά της ορχήστρας
- Ειδικός χώρος για σκηνογραφία, αλλαγή ενδυμασίας
- Πρόσοψη ανακτόρου ή ναού με τρεις θύρες
 - Η μεσαία (βασίλειος θύρα) για την είσοδο του βασιλιά

Άλλα μέρη του θεάτρου

- **Πάροδοι:** διάδρομοι δεξιά κι αριστερά της σκηνής
 - Δεξιά: είσοδος για όσους έρχονταν από την πόλη ή το λιμάνι
 - Αριστερά: είσοδος για όσους έρχονταν από τους αγρούς ή από άλλη πόλη
- **Λογεῖον**
 - Υπερυψωμένο δάπεδο (ξύλινο ή μαρμάρινο)
 - Στενός χώρος ανάμεσα στη σκηνή και την ορχήστρα
 - Κύριος χώρος δράσης των ομιλητών
- **Θεολογεῖον**
 - Υπερυψωμένη εξέδρα για την εμφάνιση (επιφάνεια) των θεών

Τα θεατρικά μηχανήματα

- **Έκκύκλημα:** κρεβάτι όπου παρουσιαζόντουσαν ομοιώματα νεκρών
- **Αΐώρημα:** ανυψωτική μηχανή για τον από μηχανής θεό
- **Βροντεῖον, κεραυνοσκοπεῖον:** βροντές, αστραπές
- **Περίακτοι:** ξύλινοι στύλοι για εναλλαγή σκηνικού

ΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

■ Επώνυμος ἄρχων

- Έγκριση της διάθεσης Χορού
- Ορισμός χορηγών

■ Χορηγοί

- Πλούσιοι Αθηναίοι
- Δαπάνη για έξοδα Χορού
- Επέλεγαν τους χορευτές

■ Κριτές

- 1 από κάθε φυλή (10)
- Προεπιλογή – κλήρωση
- Όρκος
- Ειδικές θέσεις
- 5 ψήφοι μετρούσαν

Οι συντελεστές της παράστασης

■ Οι υποκριτές

- Άντρες, επαγγελματίες
- Περιορισμένος αριθμός
- Κατάλληλη φωνή

■ Ο Χορός

- Άντρες, ερασιτέχνες (12 ή 15)
- Επιλογή από τον χορηγό

■ Ο αυλητής

- Χωρίς προσωπείο
- Συνόδευε με διπλό αυλό τα λυρικά μέρη
- Φορβειά: δερμάτινο περιστόμιο για ρύθμιση του ήχου
- Έμπαινε στην ορχήστρα μαζί με το Χορό

Οι πρόδρομοι των μεγάλων τραγικών

■ Θέσπης:

- Εισαγωγή πρώτου υποκριτή
- Ψιμύθιο
- Προσωπεία με γύψο και ύφασμα
- Αλλαγή μέτρου στα διαλογικά μέρη

■ Χοιρίλος

- Λαμπρή αμφίεση ηθοποιών
- Τελειοποίηση προσωπείων

Οι πρόδρομοι των μεγάλων τραγικών

■ Πρατίνας

- Ευρετής του σατυρικού δράματος

■ Φρύνιχος

- Εισαγωγή γυναικείων προσώπων
- Τραγωδίες εμπνευσμένες από σύγχρονα γεγονότα

Ο Αισχύλος

- Βαθιά θρησκευτικότητα
- Φιλοσοφική σκέψη
- Φιλοπατρία
- Καινοτομίες:
 - Εισαγωγή δεύτερου υποκριτή
 - Ελάττωση έκτασης χορικών
 - Μείωση χορού (σε 12 από 50)
 - Ενιαία υπόθεση τριλογιών
 - Βελτίωση χορογραφίας -σκευής

Ο Ευριπίδης

- Πολιτικά –ηθικά προβλήματα της εποχής
- Κριτική –αμφισβήτηση θεσμών
- Από σκηνής φιλόσοφος (διδασκισμός)
- Ήρωες όχι ηρωικοί –με φόβους
- Θεοί : παράγοντες αστάθειας και παραπλάνησης
- Καινοτομίες:
 - Μακροί πρόλογοι (προϊστορία δράσης και όχι αρχή)
 - Εισαγωγή από μηχανής Θεού
 - Περιορισμός έκτασης χορικών
 - Χαλάρωση σύνδεσης χορικών με επεισόδια
 - Αύξηση μονωδιών
 - Επιρροή από ανατολή στο μέλος και το ρυθμό

Ο Σοφοκλής

- Πρόβλημα της ηθικής τάξης
- Αναζήτηση βαθύτερων κινήτρων
- Σεβασμός σε μυθικές και θρησκευτικές παραδόσεις
- Αισθητή παρουσία θεών στο έργο του
- Γλώσσα: ακμή αττικής κλασικής εποχής
 - Κομψότητα –λεπτότητα
 - Λογιότερες λέξεις
 - «αττική μέλισσα»
- Ήρωες (βλ. σελ.28):
 - Γενναιότεροι από μέσο άνθρωπο
 - Ηρωισμός – αίσθηση καθήκοντος
 - Τους παρουσιάζει οίους δεῖ εἶναι (εξιδανικευμένους)
 - Δευτερεύοντα πρόσωπα λειτουργούν ως αντίποδας→ καλύτερη σκιαγράφηση ηρώων

Ο Σοφοκλής

■ Καινοτομίες:

- Αύξηση χορού (από 12 σε 15)
- Χορός συμμετέχει στη δράση (δραματικό πρόσωπο)
- Μείωση έκτασης χορικών
- Αύξηση διαλογικών μερών
- Προσθήκη τρίτου υποκριτή
- Διάσπαση τριλογίας (3 χωριστές τραγωδίες με διαφορετικό περιεχόμενο)
- Εισαγωγή σκηνογραφίας (κατασκευή πινάκων που στηρίζονταν σε περιάκτους)